

*Кондратенко Ірина Анатоліївна,
аспірантка кафедри теорії та історії культури
Національної музичної академії України
імені П.І. Чайковського*

МИХАЙЛО ЛИТВИНЕНКО У ХАРКОВІ: СТОРІНКИ ТВОРЧОЇ БІОГРАФІЇ ВИДАТНОГО РЕГЕНТА

Сучасний стан православного співу в Україні завдячує праці багатьох майстрів, професійне становлення яких пов'язане з Харковом. Серед таких – керівник Київського митрополичого хору *Михайло Семенович Литвиненко* (1927–2020). Для короткого ознайомлення з цією постаттю ми обмежимося моментами, які власне передували харківському періоду. Уродженець села Кибинці, що на Полтавщині, з чотирнадцяти років він співав у церкві, а з 1948 по 1952 – навчався у Київській духовній семінарії. Здавалося, ніщо не віщувало біди, але навесні 1952 року юнака звинуватили в націоналізмі, антирадянській пропаганді і агітації. За рішенням суду, його відправили до окремого табірної пункту на річці Унжа, що був географічно розташований на перетині Костромської, Кіровської та Горьківської областей. Якщо говорити про термін покарання, то в цьому сенсі М. Литвиненку пощастило: він відбув лише три з половиною роки замість розстрілу або двадцяти п'яти років позбавлення волі. Зокрема, цьому сприяли як політичні чинники (прихід до влади М. Хрущова і перегляд досє певних категорій політв'язнених), так і суто людські якості. У таборі Михайла Семеновича було призначено начальником цеху зі складання гирьових годинників і паралельно – керівником самодіяльного хору Унж-ЛАГУ. Тож, завдяки своєму таланту і працелюбності митець не тільки отримав затребувані професії і безцінний досвід, а й залишився в живих¹.

У 1955 році М. Литвиненко повертається до столиці, співає і регентує у Вознесенській церкві (що на Деміївці) і в Києво-Печерській Лаврі;

¹ Особиста бесіда з М. Литвиненком. Київ, 2016 р.

наступного – складає випускні іспити в Одеській духовній семінарії, оскільки через відбуття покарання не завершив повного курсу навчання. В подальшому, табірне минуле змусило митця стати космополітом і в прямому, і в переносному значенні цього слова. Впродовж двадцяти років родина Литвиненків перебувала під контролем органів держбезпеки і не мала права на прописку в обласних центрах. Подружжя деякий час проживало в Ізмаїлі, Хмельницькому, Смілі, Шепетівці, Миргороді, Полтаві, Кременчуці... Діяльність митця була пов'язана виключно з хоровою самодіяльністю, але в умовах хрущовського режиму йому вдавалося поспівати у небагатьох сільських храмах, які діяли на той час. Звісно, з долею ризику.

Бажання отримати вищу музичну освіту приводить Михайла Литвиненка до Харківського державного інституту культури. З 1967 по 1971 рр. він навчався на диригентському факультеті у класі Євмена Мариківського, якого охарактеризував як блискучого знавця хорового репертуару і людину з винятковим почуттям гумору. Хоча заочна освіта надає небагато яскравих студентських вражень у порівнянні зі стаціонарною, але музикант почерпнув для себе досить багато. У період сесій він відвідував репетиції і концерти самодіяльної капели Інституту залізничного транспорту, якою керував його викладач. Власне, з років навчання митцеві запам'ятався випадок, коли написав для екзамену твір «За горами гори» на вірші Т. Шевченка, а потім розучив його з одногрупниками. Композиція прозвучала настільки переконливо, що Михайла Литвиненка звільнили від підготовки випускної програми і достроково відпустили додому. Щоправда, ноти цього твору не збереглися.

Важливими для професійного зростання майбутнього регента стали богослужіння у Благовіщенському кафедральному соборі. Архієрейським хором цього храму, який налічував у своєму складі від п'ятдесяти чоловік, керував однокурсник митця по Одеській семінарії Анатолій (у хрещенні Антоній) Цололо (1926–2008). Анатолій Георгійович був відомим у Харкові талановитим регентом-самоуком, церковним співаком (мав сріблястий тенор),

автором богослужбових композицій і митрофорним протоієреєм. Доцільно зауважити, що в семінарські роки (1952–1956) він служив помічником у Олексія Михайловича Коржинецького, регента Успенського собору в Одесі, що і виявилось визначальним у плані збереження співацьких традицій. У подальшому, зв'язки із Харковом не переривалися у творчій біографії Михайла Литвиненка: син Анатолія Микола Цололо (нар. 1957 р.) підтримував дружні стосунки з митцем і присвятив йому ряд піснеспівів, які увійшли до репертуару Київського митрополичого хору².

Ім'я Михайла Литвиненка стало відомим завдяки головному хору Української Православної Церкви, з яким він працював упродовж тридцяти трьох років: з 1975 у Володимирському кафедральному соборі, а з 1992 по 2008 – у Києво-Печерській Лаврі. Без перебільшення, митець відкриває нові обрії для цього колективу, який був відомим лише у церковних колах. Окрім участі у богослужіннях хор давав благодійні концерти, записав три аудіо-альбоми, озвучував кінофільми, їздив на гастролі до Фінляндії та Німеччини. І це далеко не повний перелік досягнень колективу. За свідченням хористів, святковий репертуар був настільки різноманітним, що піснеспіви Євхаристичного канону дуже рідко повторювалися – максимум двічі на рік, а деякі запричасні концерти до престольних і великих свят – лише раз.

Підсумовуючи вищесказане, зауважимо, що справжню цінність культуротворчого надбання Михайла Литвиненка ще не розкрито і цілісно не введено до наукового обігу. Важливим у цьому сенсі виявився харківський період життя майстра, який акумулював у собі роки навчання, практики, прямого та опосередкованого спілкування з носіями традиції. Актуалізація його мистецьких ідей у проекції на сучасний стан православного співу в Україні заслуговує на комплексне вивчення і переосмислення, і тому чекає більш ґрунтовних досліджень.

² Бесіда з композитором духовної музики М. Цололо. Січень, 2016 р.

Література:

1. Глушко В. Пою Богу моему... Киев: Издательский отдел УПЦ, 2011. 156 с.
2. Михаил Литвиненко : Верил, верую и буду верить непоколебимо! / беседу вёл В. Дятлов. [Электронный ресурс]. Режим доступа: <http://archivorthodoxy.com/page-536.html> (дата и время обращения: 15.12.2015. 23:30). Название с экрана.
3. Немкович О. Литвиненко Михайло Семенович // Українська музична енциклопедія : [у 3 т.] / наук. ред. А. Калениченко, Н. Костюк, О. Немкович. Київ: Вид-во Ін-ту мистецтвознавства, фольклористики та етнології НАН України, 2011. Т.3. : Л–М. С. 137–139.
4. Регент: воспоминания и размышления / [беседу с М. Литвиненко провели А. Верстюк и А. Лебедев] // Регентское дело. 2008. №6. С. 55–63.